

جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی

نوشته

ژان کازنو

ترجمه

دکتر باقر ساروخانی - دکتر منوچهر محسنی

انتشارات اطلاعات

تهران - ۱۳۸۷

Cazeneuve, Jean

سرشناسه: کازنو، ژان
عنوان و نام پدیدآور: جامعه‌شناسی و سبیل ارتباط جمعی / نوشته ژان کازنو: ترجمه باقر ساروخانی، منوچهر محسنی
وضعیت ویراست: ویراست ۲
مشخصات نشر: تهران: اطلاعات، ۱۳۶۵
مشخصات قلمری: ه. ۴۱۴ ص
شابک: 978-964-423-041-7
وضعیت فهرست‌نویسی: فایبا
یادداشت: La societe di L'ubiquite: communication et diffusion: عنوان اصلی
یادداشت: چاپ دهم: ۱۳۸۷ (فیا)
یادداشت: این کتاب در سال ۱۳۵۶ توسط انتشارات سروش منتشر شده است
یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۹۱]-۴۰۱
موضوع: ارتباط - جنبه‌های اجتماعی
موضوع: رسانه‌های گروهی - جنبه‌های اجتماعی
شناسه افزوده: ساروخانی، باقر، ۱۳۱۸ - مترجم
شناسه افزوده: محسنی، منوچهر، ۱۳۲۱ - مترجم
شناسه افزوده: مؤسسه اطلاعات
رده‌بندی کنگره: ۱۳۶۵ ج ۲ / ک ۲۵۸ HM
رده‌بندی دیویی: ۳۰۲/۲۳
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۶۵-۹۱۷

انتشارات اطلاعات

تهران: خیابان میرداماد، خیابان نفت جنوبی، روزنامه اطلاعات، شماره پستی ۱۵۲۹۹۵۳۱۱
تلفن: ۶- ۲۹۹۹۳۴۵۵
فروگاه مرکزی: خیابان انقلاب اسلامی، روبروی دانشگاه تهران، تلفن: ۶۶۴۶۰۷۳۳

جامعه‌شناسی و سبیل ارتباط جمعی

نوشته ژان کازنو

ترجمه دکتر باقر ساروخانی، دکتر منوچهر محسنی

حروفنگری چاپ و محتلف: مؤسسه اطلاعات

چاپ اول: ۱۳۶۵ چاپ دهم: ۱۳۸۷ شمارگان: ۲۱۰۰ نسخه

قیمت: ۳۲۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۲۳-۰۴۱-۷ ISBN: 978-964-423-041-7

Printed in Iran همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
الف	مقدمه چاپ دوم
۱	بخش اول: دیدگاهها، زمینه ها، روشها
۳	۱- وسایل ارتباط جمعی، ارتباط و انتشار
۲۵	۲- تحقیق و نظریه
۷۱	بخش دوم: مردم و طرز تلقی
۷۳	۳- طبقه بندی ها
۹۵	۴- برگزیدگان و تلویزیون
۱۱۳	بخش سوم: نقش ها و اثرات
۱۱۵	۵- امور جنسی و خشونت
۱۳۵	۶- دنیای کودکان
۱۴۹	۷- زندگی خانوادگی
۱۵۹	بخش چهارم: افق فرهنگی
۱۶۲	۸- فرهنگ و تکوین ذهن
۱۹۷	۹- زمینه فرهنگی و فرهنگ جمعی
۲۰۹	۱۰- تغییراتی در زمینه فرهنگ

عنوان

صفحه

۲۶۵	بخش پنجم: فضاهاى امروز و فردا
۲۶۷	۱۱- تصویر دیگران
۲۷۹	۱۲- فنون قابل پیش بینی
۳۱۳	۱۳- وسایل ارتباط جمعی و توسعه اجتماعى و اقتصادى
۳۴۷	بخش ششم: انسانها، اشیاء و ارزشها
۳۴۹	۱۴- اربابان جدید
۳۷۹	۱۵- راههای تازه ارتقاء
۳۸۷	نتیجه
۳۹۱	کتابشناسى
۴۰۳	واژه نامه

به نام خدا

مقدمه چاپ دوم

نه سال از چاپ اول این اثر گذشت. در خلال این مدت دگرگونی‌هایی چند در این کتاب و هم در قلمرو ارتباطات جمعی پدید آمد.

الف - اهم تغییراتی که در این کتاب رخ داد، بدینقرار است:

۱- فصلی با نام واژگان ارتباطات تهیه شد. هر چند ادعای آن نیست که در این فصل تمامی مفاهیم و واژگان ارتباطات آمده باشند ولیک مظهر کوششی است در راهی طولانی که به تمهید زبان ارتباطات ختم می‌شود. این فصل به سه زبان تهیه شد تا سنگ بنای این مفاهیم در چند زبان، مخصوصاً زبانهای جهانی تمهید گردد.

۲- فصلی دیگر با نام کتابشناسی فارسی ارتباطات تهیه شد. باید توجه داشت که در این فصل فقط کتب اساسی مرتبط با ارتباطات جمعی معرفی شده‌اند. پس، مقاله‌های فارسی مربوط به این موضوع و یا کتب اساسی و جهانی ارتباطات به زبانهای دیگر مطرح نظر ما نیستند. باز باید توجه داشت که در این سرفصل کتب و مراجع مرتبط با ارتباطات جمعی تا این برهه از زمان معرفی شده‌اند. بنابراین این سرفصل همانند همه سرفصلهای دیگر، هر روز غنای بیشتری یابد و هرگز پایان‌پذیر نیست.

۳- فصلی از کتاب در ترجمه اول، نیامده بود، از این رو بر آن شدیم تا این خلاء

جبران گردد و تمامی اثر، همانطور که مؤلف تهیه نموده است، به زبان فارسی برگردانده شود.

۴- در پایان هر فصل خلاصه‌ای به کتاب افزوده شد. این خلاصه‌ها در متن اصلی کتاب نیست و صرفاً از آن مترجمین اثر است. هدف ما آسان ساختن فهم اثری است که در قلمروی پیچیده و با زبان و سبکی بالنسبه دشوار تهیه شده است. با این امید که در هر چاپ این اثر با تجربه‌ای که از طریق تدریس این درس و این کتاب کسب می‌شود، باز هم خلاصه‌هایی بیشتر فراهم آیند و درک اثر را آسانتر سازند.

۵- در پایان هر يك از فصول، سؤالهای اساسی سر فصل فراهم آمدند. این سؤالها در متن اصلی کتاب نیست و صرفاً توسط مترجمین آن تهیه شده‌اند. باز هم هدف آسان ساختن مطالعه و درک این اثر مخصوصاً برای دانشجویان این درس است. در بین انبوهی از سؤالها که در هر فصل طرح شده و پاسخ یافته‌اند، فقط آنانی مطرح گردیده‌اند که از اهمیت بیشتری برخوردار بوده‌اند و محور بحث شناخته می‌شوند.

۶- سرتاسر کتاب بار دیگر ویرایش شد و در این راه هم از تجربه‌ای سود گرفتیم که در خلال این مدت با تدریس این کتاب اندوخته شد و هم از پیشنهادات و تذکرات دوستان دانشمند و دانشجویان علاقه‌مند استفاده کردیم.

۷- نام اصلی کتاب در زبان فرانسه چنین قابل ترجمه است: «جامعه همه‌جایی»^۱ و منظور مؤلف از برگزیدن چنین نامی ورود وسایل ارتباط جمعی به همه جای يك جامعه جدید است. بنظر او، وسایل ارتباط جمعی پوسته‌های نخست گروه‌ها و جوامع بسته را شکافتند و به درون آنان رخنه نموده‌اند. رسوخ به درون این واحدهای بسته اجتماعی،^۲ دارای چنان آثاری است که خود موجب پیدایی جامعه‌ای دیگر با ویژگیها و اختصاصاتی تازه است:

- ورود وسایل ارتباط جمعی، نظیر روزنامه، رادیو یا تلویزیون به درون يك قبیله دور افتاده یا يك روستای منزوی، موجبات باز شدن آن را به سوی دیگر قبایل و روستاها و به طور کلی جهان فراهم می‌سازد. بطوری که هم اقتصاد معیشتی^۳ متحول

۱. La Société de L'ubiquité

۲. Economy of Subsistence

اقتصادی خاصی که در آن يك گروه یا جامعه دارای تولید اندك و مصرف اندك است. بدان اقتصاد بخور و نمیر نیز اطلاق می‌شود.

می شود و جامعه به سوی اقتصاد بازار و به طور کلی پیدایی عصر مبادله چه به صورت پایاپای^۴، چه با استفاده از ابزار مبادله^۵ تطور می پذیرد؛ هم زبان جمعی از صورت بدوی و انزوا بیرون می آید و در برابر هجوم واژگان دیگر قرار می گیرد، هم آداب و رسوم دیگران مجال برخورد با آداب و سنن محلی را می یابد.

- با ورود وسایل ارتباط جمعی به همه زوایای يك جامعه، همبستگی ملی بسط و قوام می پذیرد، قبایل دور افتاده از تعلق خود به يك واحد ملی آگاهی می یابند و تبادل، جریان کالا و اطلاع بین آنان موجبات بسط این تعلق را در عمل فراهم می سازند.

- ورود وسایل ارتباط جمعی به حریم گروههای اجتماعی موجب می شود هر واحد، یا نهاد و یا سازمان ابعادی نو یابد. به عنوان مثال، اگر خانواده در تمامی اعصار و قرون فقط واحد تولید یا مصرف و یا هر دو بود، حال بعد یا ابعادی تازه می یابد. بطوری که در خانه نیز می توان از طریق برنامه های رادیو یا تلویزیون آموخت، فراغتی فرهنگی داشت و در جریان آخرین رویدادهای جهان قرار گرفت.

- شکستن پوسته های محدوده های بسته جغرافیایی می تواند به تسطیح فرهنگی و یکسان شدن الگوها و اندیشه ها بیانجامد و نوید جامعه ای دهد که مؤلف از آن با مفهوم توده سازی^۶ یاد می کند. بدینسان فرهنگ خواص و انحصاری، گروههای بسته، سلكها^۷، یا واحدها و گروههای باطنی^۸، جای خود را به گروههایی باز، با جمعیتی بسیار، فاقد مناسك ویژه و آداب و سنن انحصاری می دهد.

بدینقرار، ژان کازنو، مؤلف کتاب، محور اندیشه و مباحث خود را جامعه ای قرار می دهد که در آن قدرت سیاسی همه جایی است بدین معنی که با استفاده از این وسایل جادویی در همه زوایای دور دست جامعه رخنه نموده و همواره در جای جای جامعه حاضر است^۹، همین موجبات بسط قدرت، تعدد وظائف و امکانات قدرت سیاسی را فراهم می سازد^{۱۰}. در چنین جامعه ای خانه، قهوه خانه و به طور کلی همه جا می تواند

۴. Massification

۵. Medium of Exchange

۶. Truck

۷. Communions

منظور گروههایی است کوچک، بسته، با آداب و رسوم خاص و گاه عرفانی که ورود بدان دشوار است همچنانکه خروج از آن سخت. این گروهها در برابر توده (Mass) از سویی و جماعت (Community) از سوی دیگر قرار می گیرند.

۸. Esoterie

۹. تعبیر دیگر آن حضور در همه جا در يك آن واحد است (Omnipresence)

۱۰. که تعبیر دیگر آن قدرت همه جا حاضر (Omnipotent) یا چند بعدی است.

محل آموزش قرار گیرد: هم آموزش سنتی، هم اطلاع از حوادث جدید و دنیای نو. در جامعه همه جایی به زعم کازنو، فواصل جغرافیایی معنای سنتی خود را از دست می‌دهند و همه انسانها در سراسر کره همسایه یکدیگرند؛ جهان همچون دهکده یا خانواده و یا به زعم مك لوهان قبیله‌ای واحد است و يك حادثه، طینینی نه صرفاً محلی بلکه جهانی دارد و در همین جامعه است که مقدمات پیدایش فرهنگی جهانی فراهم می‌آید.

ب - تغییراتی که در خلال این نه سال بعد از چاپ اول این کتاب در قلمرو ارتباطات جمعی پدید آمد چنان وسیع است که در این مجمل صرفاً به ذکر برخی از آنان پرداخته می‌شود:

- همانطور که ژان کازنو، نویسنده کتاب پیش‌بینی می‌نمود عصر ویده - اوکاستها، با صور گوناگون آن آغاز گردید، بشر توانست ابزار صوتی و تصویری را در اختیار گیرد و حتی آنرا از نفوذ و قدرتهای سیاسی نیز به در آورد. ضبط برنامه‌های تلویزیونی با شیوه‌های ظریف و پیشرفته‌اش موجبات گسترش چشم‌اندازهایی نو در آموزش و نیز ورزش و فراغت را فراهم ساخت. جریان دیده اوکاستها از خلال مرزها، موجب شد، آنچه قدرتهای سیاسی به عنوان کنترل بر برنامه‌ها اعمال می‌داشتند سستی پذیرد و خانواده‌ها به دور از همه این مضایق خواست و سلیقه خود را جامعه عمل پوشانند.

- باز براساس پیش‌بینی‌های مؤلف دنیای نوزمینه‌های بسط ارتباطات فضایی را بیش از پیش فراهم ساخت. بعد از پیدایش ارلی برد^{۱۱}، اقماری دیگری پدید آمدند و به اوج آسمانها فرستاده شدند. از این طریق هم فضا قلمرو قطعی ارتباطات جمعی شد و هر روز این رسالت را بنحوی وسیعتر ایفا نمود و هم آنکه بعد جهانی و بین‌المللی ارتباطات جمعی افزایش یافت.

- پیدایش تلویزیون اروپایی^{۱۲}، به عنوان اولین گام در راه جهانی شدن ارتباطات جمعی، علی‌رغم همه موانعش نظیر مشکلات زبان، فرهنگ، آداب و سنن و... نوید بخش تجربه‌ها و اندیشه‌هایی نو در این باب گردید؛ آنچنانکه هم امروز سخن از تلویزیون آسیایی^{۱۳} به میان آمده است. تمامی این تجربیات به نزدیکی بیشتر ملل با یکدیگر در پرتو عصر ارتباطات خواهد انجامید.

- همانطور که پیش بینی می شد، با گذشت این نه سال، هر روز بر ابعاد آنچه انفجار زمان و فضا خوانده می شود افزوده گشت. ملتها هر روز به یکدیگر نزدیکتر شدند. جریان اخبار سریعتر صورت یافت و خانواده جهانی با ساکنانی روز افزون و هر روز فراوانتر از دیروز تکوین یافت.

- درگیراگیر تکوین و بسط فرهنگ جهانی، جهان سوم هر روز نیاز بیشتری به کمک یافت. همانطور که زنان کازنو ملاحظه می کرد، جریان اطلاع و خبر صرفاً از سوی جهان صنعتی به سوی جهان سوم صورت یافت. و این بدان معنا است که جهان سوم در بمباران اخبار و اطلاعاتی قرار گرفت که تماماً مایه هایی از جوامع صنعتی جدید داشتند. آیا این واقعیت به امحای فرهنگ جهان سوم و پیدایش تمثیل^{۱۴}، فرهنگ پذیری^{۱۵}، فرهنگ زدایی^{۱۶} و به طور کلی مسخ سه چهارم مردم جهان که ساکنان چنین جوامعی هستند خواهد انجامید؟ این پیش بینی بدبینانه تنها از آن کازنو نیست، بلکه تمامی دست اندرکاران ارتباطات جمعی بدان می اندیشند. باشد که آگاهی از این واقعیات، به اقدام برای جلوگیری از حرکت تند آن انجامد و با کوشش انسانهایی بصیر و آگاه مسیر دو سویه ای در جهان در راه بسط فرهنگی جهانی و متعادل پا گیرد.

منوچهر محسنی - باقر ساروخانی